

Каримова Б.Ж.¹, Мухатова А.Д.²

¹әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: Sultan-3@mail.ru

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан, Астана қ., e-mail: aigulmukh@mail.ru

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ЖАЗУДАҒЫ КЕМШІЛІКТЕР

Бұл ғылыми мақала Қазақстандағы экологиялық проблемалар және олардың өзіндік ерекшеліктеріне, БАҚ арқылы экологиялық және табиғи ресурстарды тиімді пайдаланудың жолдарын жариялауға арналған. Қазіргі кезде көптеген ғалымдар экологиялық мәдениетті қалыптастырудың және экологиялық мәдениетті насихаттаудың алғы шарттарын зерттеуде. Еліміздегі экологияны бақылау мен мониторинг жасау мекемелерінің жұмыстарын жандандыру, зерттеу нәтижелерін халыққа ашық, әрі шынайы жеткізу өте әлсіз. Табиғатты қорғау саласындағы өзекті мәселелермен танысқан сайын қоршаған ортаны бүгіннен ойламасақ, ертең кеш болатыны анық. Осы орайда қазіргі заманға сай экологиялық идеология қажет. Егер біз, жас ұрпақты кішкентай кезінен бастап табиғатты сүйеге тәрбиелемесек, көп нәрседен ұтылатынымыз хақ. Әрбір адам экология негіздерін жақсы білуі қажет. Сонда ғана адамның миында, қанында, көзқарасында қоршаған ортаны бүлдірмеу керектігі туралы негіз қалыптасады. Адамдар сонда ғана туған өңір табиғатын қорғауда белсенділік көрсете алады. Газет-журналдарға мақала жазу, баяндама жасау, теледидардан мәліметтер беру, жазушылармен, ғалымдармен кездесулер өткізудің нәтижелері мол болады. Адамдардың көздерін, адамды табиғаттың бір бөлшегі екендігіне жеткізу өте маңызды. Экологиялық апаттардың адамдарға тигізген зардаптары жайлы жазылған материалдардың әлеуметтік маңызы қазіргі кезде жан-жақты зерттеуді қажет ететін өзекті тақырыптардың бірі деп айта аламыз. Экологиялық проблеманың пайда болуы ең алдымен әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты және бұл проблемаларды техникалық құралдармен де, жеке адамның топтасқан қауымның қоршаған ортаға көзқарасын, қатынасын қайта бағдарлау жолымен де шешуге болады. Бұл мақалада Бұқаралық ақпарат құралдарында экологиялық проблемаларды жазудағы кемшіліктері сараланып, арнайы экологиялық сайттардан экологиялық ақпараттарды табу және қолдану жолдары ұсынылған. Сондай-ақ, БАҚ-та экологиялық проблемаларды анықтаудың маңыздылығы қарастырылған.

Түйін сөздер: экологиялық журналистика, экология, экологиялық ақпарат, экологиялық сайттар, БАҚ, ядролық қару.

Karimova B.Zh., Mukhatova A.D.

¹Al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, e-mail: Sultan-3@mail.ru

²L.N.Gumilev Eurasian national university,
Kazakhstan, Astana, e-mail: aigulmukh@mail.ru

Shortcomings in the coverage of environmental problems

This scientific article is devoted to the ecological problems of Kazakhstan and their peculiarities, coverage of the ways of effective use of environmental and natural resources in mass media. Currently, many scientists are engaged in the prerequisites for the formation of environmental culture and its propaganda among the population. Very little work is done to improve the activities of environmental monitoring and controlling institutions and lack of transparency in the coverage of research results is observed. Having studied environmental problems, we are increasingly convinced that it is necessary to find a solution to these problems, otherwise it may be too late. In this regard, we need a modern ideology. Every person should know the basics of ecology. If we do not cultivate love for nature in young generation from the very beginning, it is obvious that we will lose much. If you instill love for nature,

then in the human subconscious, blood and views, a foundation will be formed that one cannot harm the environment. Only then can people actively participate in protecting the environment of their native land. Writing articles for many magazines, presenting reports, providing information on television and meeting with writers and scientists give positive results. It is important to convince people that a person is part of nature. The social significance of materials on the consequences of environmental disasters for humans can now be considered as one of the pressing issues that require careful study. The emergence of an environmental problem is primarily associated with socio-economic factors and can be resolved with the help of technical means and by reorienting views and attitude of man to the environment. In this article, shortcomings in the coverage of environmental problems in mass media, information on ecological sites and ways of using them are analyzed. The importance of identifying environmental problems in mass media is also considered.

Key words: ecological journalism, ecology, ecological information, mass media, nuclear weapons.

Каримова Б.Ж.¹, Мухатова А.Д.²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Sultan-3@mail.ru

²Еуразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева,
Казахстан, г. Астана, e-mail: aigulmukh@mail.ru

Недостатки в освещении экологических проблем

Данная научная статья посвящена экологическим проблемам Казахстана и их особенностям, освещению способов эффективного использования экологических и природных ресурсов посредством СМИ. В настоящее время многие ученые занимаются предпосылками формирования экологической культуры и ее пропаганды среди населения. Очень слабо ведется работа по улучшению деятельности учреждений по наблюдению за состоянием окружающей среды и мониторингу, не хватает прозрачности в освещении результатов исследований. Ознакомившись с экологическими проблемами, мы все больше убеждаемся в том, что немедленно необходимо найти решение данным проблемам, иначе может быть слишком поздно. В связи с этим нам нужна современная идеология. Каждый человек должен знать основы экологии. Если мы не воспитаем любовь к природе у молодого поколения с самого начала, очевидно, что мы потеряем многое. Если привить любовь к природе, то в человеческом подсознании, крови и взглядах сформируется основа о том, что нельзя вредить окружающей среде. Только тогда люди смогут активно участвовать в защите окружающей среды родного края. Написание статей для множества журналов, выступление с докладами, предоставление информации на телевидении и встречи с писателями и учеными дают положительные результаты. Важно убеждать людей в том, что человек является частью природы. Социальная значимость материалов о последствиях экологических катастроф для человека теперь может рассматриваться как один из актуальных вопросов, которые требуют тщательного изучения. Возникновение экологической проблемы в первую очередь связано с социально-экономическими факторами и могут быть разрешены с помощью технических средств и путем переориентации взглядов и отношения человека к окружающей среде. В данной статье проанализированы недостатки в освещении экологических проблем в средствах массовой информации, предложены способы поиска специальной экологической информации на экологических сайтах и пути их использования. Также рассматривается важность выявления экологических проблем в средствах массовой информации.

Ключевые слова: экологическая журналистика, экология, экологическая информация, экологические сайты, средства массовой информации, ядерное оружие.

Кіріспе

XXI ғасырдың басынан бастап әлемде қоршаған орта жағдайы күрт нашарлап кетті. Жыл сайын экологиялық проблемалардың сан алуан түрі жинақталуда. Олардың көпшілігі халықтың хабардар болмауынан табиғаттың әр бөлігіне қауіп төндіруде. Қоғам өкілдері қоршаған орта мен қоршаған ортаға қандай факторлар әсер ететіндігі туралы сенімді, объективті және заманауи ақпарат алуға тиіс. Сол тұрғыда мемлекеттің

экология балансын жақсарту және қолдау үшін қандай шараларды қолданатынын білуі керек және оларды жүзеге асыруға жауапты. Бұдан басқа, әрбір тұрғын өзінің тіршілік әрекеті арқылы қоршаған ортаға жасайтын үлесін білуі керек. Информатордың қоршаған ортаны қорғаудағы рөлі бұқаралық ақпарат құралдарына түседі. Журналистің жұмысының сапасы негізінен халықты қоршаған ортаны қорғау мәселелерінде, сондай-ақ қоғамдағы экологиялық мәдениеттің деңгейінің жоғары не төмендігіне байланыс-

ты. Өйткені бұқаралық ақпарат құралдарының негізгі мақсаттары ақпарат беріп қана қоймай, табиғаттың тылсым сырларының сан қырлы өзгешелігі мен ерекшелігі туралы білім беру болып табылады. Адамзат өткенді қорытындылай келе, өркениеттің жетістіктерін мойындай отырып, экологиялық мәселелердің шешу жолдарын ғаламдық сипатта шешу қажеттілігін ескере отырып, өз қызметін жоспарлы және тұрақты даму жолында алға жылжуы керек.

Егемендік алған жиырма алты жыл мерзімді баспасөзіміз үшін, сол кеңестік Орталық қалдырған зардаптарды жария етуге кеңінен мүмкіндік туды. Солардың негізгілерінің бірі – экология тақырыбы. Аталмыш проблемаларға үлкенді-кішілі мерзімді басылымдардың соқпай кеткені «жоқ» деп батыл айтар едік.

Қазірде «Егемен Қазақстан» бастаған, «Жас Алаш», «Түркістан», «Заман Қазақстан», «Атамекен» тағы басқа республикалық, қала берді жергілікті жерлерде жарық көріп жатқан газеттерде табиғатты қорғау проблемалары баспасөз бетінен белді орын алды. Демек, өткен ғасырдың екінші жартысынан бастап экологиялық журналистика өмірге келіп, даму үстінде. Егер экологиялық журналистика мерзімді баспасөзде заңды түрде өзіне тиесілі публицистикалық және де басқа да жанрларда туындылар жариялап жатса, оны зерттеу объектісі есебінде қарастыру мүмкіндігі мен мұқтажы туса керек. Басқаша айтқанда, «экологиялық журналистикатану» деген теориялық және практикалық ғылыми-зерттеу саласын өмірдің өзі талап етіп отыр.

Жалпы бағдарлап қарасақ, бір кездері одақтық республикалардың ішінде табиғаты шектен тыс зардап шеккені – Қазақстан екен. Оның ішінде «кеңестік экономика» мен «кеңестік қорғаныс» шараларын жүзеге асыру шараларының басты құрбандықтары – Арал аймағы мен Семей атом полигоны. Егемендік алған жылдардан кейін Бұқаралық ақпарат құралдарында, күнделікті саясат хақындағы жарияланымдардан кейінгі оқырман назарын өзіне аударған бірден-бір тақырып – экология тақырыбы десек, артық айтпаған болармыз. Журналистиканың осы заманғы «өтімді», жұртшылық қызығатын жанрлары – проблемалық мақала, очерк, корреспонденция, репортаж, интервью түрлеріндегі экология тақырыбы аясындағы материалдарды қарастырып, солардың негізінде қазіргі журналистикатануда теориялық пайымдаулар жасаудың қажеттілігін заман өзі талап етіп отыр деп санаймыз.

Жалпы табиғат экологиясының, қоршаған ортаның қиындап кеткен хал-жайының мерзім-

ді баспасөзде белең алуы қазіргі таңда өзінің шарықтау шегіне жеткеніне талас жоқ. Газет беттерінде жарияланымдар тап қазір күллі планетаның кез келген аймағынан экологиялық қауіп төндірмей тұрған жер таппайтынымызды мәлімдеуде. Ал журналистикатану ғылымы сол ақпараттардың жазылуында қандай теориялық заңдылықтар барын зерделеуге бағышталған жеке-дара ғылым саласы мәртебесінде енді-енді ғана кеңінен, тереңдей зерттеу жұмысына кірісуде.

Зерттеу мен сараптама жасауда осыдан мың бір жүз жылдан аса уақыт бұрын жасалған Әбу Насыр әл-Фарабидің төмендегі қағидаларын басшылыққа алса: Біріншіден, оның (ғылымның. – Изденуші) барлық бастауларын (принциптерін. – Изденуші) жақсы білу қажет. Екіншіден, осы бастаулар мен сол ғылымға қатысты мәліметтерден кезекті қорытындыларды дұрыс жасай білу қажет. Үшіншіден, аталмыш ғылым бойынша, өтірікті ақиқаттан ажырату үшін, қате пікірлерге жөндеп жауап беру, басқа авторлар айтқан пікірлерді талдап, олардың қателерін түзей білу қажет, – деген (Сүлейменов П.М, 2006). Ғұламаның осы қағидаларын экология проблемаларының қазақ газеттерінде көтерілу дәрежесін қарастыру үстінде жетекші рөл атқарады. Экология проблемасына қатысты қазақ журналистикатану ғылымында тақырыптың табиғатын ашып, теориялық қисындар келтіріп жатқан ізденушілер байқалмайды. Аталмыш тақырып жөнінде жалпылама жазылған мақалалар өте көп ұшырасады.

Айталық, Семей ядролық сынақ полигонында 40 жыл бойы өткізілген ядролық қаруды сынау адам денсаулығына және қоршаған ортаға орасан зор залал келтірді, халықтың жалпы сырқаттануы мен өлім-жітімнің артуына себеп болды. Бүгінде Шығыс Қазақстан және Павлодар, Қарағанды облыстарының іргелес аумақтары экологиялық апат аймағы ретінде танылды. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, Семейде 1990 жылы 100 000 тұрғынға шаққанда 474 адам ісік ауыруымен ауырса, ал 2010 жылы олардың саны бес есеге өскен. Өкпенің қатерлі ісігінен өлім-жітім үш есе, өңештің ісік ауруларынан 8 есе, ал қатерлі ісікпен салыстырғанда 40%-ға жоғары бақылау тобына қосылды.

Ғалымдар Семей, Қарағанды және Павлодар облыстарының полигондарымен бірге тұратын 1,5 млн. адамның 1-ден астам дозада радиацияға ұшырап, сәулендіру кезінде алынған хромосомалық бұзылуларын болашақ ұрпаққа жеткізді. Бүгін жер бетінде тұратын мыңдаған

құрбандар полигонға іргелес, мемлекеттік қолдаусыз қалады. Қазақстанда «Ядролық сынақтардан зардап шеккен халықты оңалту туралы» заң қабылданғанымен, елдегі қиын экономикалық жағдайдың салдарынан ол толық көлемде жұмыс істемейді (Қазақстан Республикасы «Семей ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы» Заңы, 1992). Ядролық сынақтардың ұрпақтан-ұрпаққа берілетін қашықтағы зардаптары барынша зиянды. Полигон зардаптары бүгінде Шығыс облысында ғана емес, Қазақстанның барлық жері полигон мен радиоактивті қалдықтардың мекені. Мұны, ешкім ашып айтпағанымен Қазақстанның экологиялық жағдайы өте нашар. «Семей полигоны» – мерзімді баспасөзде жарық көре бастаған басты-басты төмендегідей таралымдарды бағамдадық.

Біріншіден, Кеңес империясы қазағы қалың елді мекеннің қақ ортасынан ойып алып, «Москва – 400» деп атаған, қазірде Курчатов қаласы атап келген аймақ туралы, атомдық сынақ алаңы хақында Президент Жарлығынан бұрында әшкерелеуші материалдардың жарық көре бастағанына көз жеткіздік.

Екіншіден, Семей ядролық сынақ алаңын әшкерелеуге «Невада-Семей» антиядролық қозғалысының қуатты қимылдары атом сынағы тақырыбын газеттерде көптеп те, батыл да көтеруге елеулі ықпал жасағанына көз жеткіздік.

Үшіншіден, қазақ тілді газеттер «Известия», «Труд» тәрізді ол кездегі орталық ақпарат құралдарының жалтақ журналистерінің «Адамдар үшін қауіп жоқ» немесе «Ғалымдар жұртшылық пікірін тыныштандыру үшін полигоннан сыртқа шығып кеткен заттарды байқауға алды және газдың зиянсыздығын дәлелдеп, сіміре иіскеді», дегенге дейін барған өтірік ақпараттары әшкереленді.

Төртіншіден, «Семей ядролық сынақ полигонын жабу туралы» Жарлықтан кейін қазақ қаламгерлерінің шығармашылық мүмкіндіктері кеңі түсті. Публицистикалық потенциалдарына тың қуат қосылды.

Семей полигонына қатысты тың мәліметтер беретін немесе бүгінгі және келешек талап етіп отырған жаңа, соны мәселелерді қозғайтын мерзімді басылымдардағы жарияланымдарды қарастыра отырып, бір байқағанымыз – жалғыз сол төңірек емес, күллі еліміз, қала берді, планета үшін экологиялық зардабын тигізбеуі мүмкін емес мәселені жұртшылыққа жария етуге газеттерімізде

жүйелілік жоқ екендігі. Редакциялар тілшілермен немесе мамандармен жоспарлы түрде жұмыс істеп, бірізділікпен тақырыптарды саралап тапсырма беру арқылы осынау аса маңызды мәселені жан-жақты ашу жағын ойлағандарын жөн деп білеміз. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы модернизациялау» атты кезекті Жолдауында: Қанымызға сіңген көптеген дағдылар мен таптаурын болған қасаң қағидаларды өзгертпейінше, біздің толыққанды жаңғыруымыз мүмкін емес. Төл тарихымызға, бабаларымыздың өмір салтына бір сәт үңіліп көрсек, шынайы прагматизмнің талай жарқын үлгілерін табуға болады. Халқымыз ғасырлар бойы туған жердің табиғатын көздің қарашығындай сақтап, оның байлығын үнемді, әрі орынды жұмсайтын теңдесі жоқ экологиялық өмір салтын ұстанып келді. Тек өткен ғасырдың ортасында, небәрі бірнеше жыл ішінде миллиондаған гектар даламыз аяусыз жыртылды. Ықылым замандардан бері ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келген ұлттық прагматизм санаулы жылда адам танымастай өзгеріп, ас та төк ысырапшылдыққа ұласты. Соның кесірінен, Жер-Ана жаратылғаннан бері шөбінің басы тұлпарлардың тұяғымен ғана тапталған даланың барлық құнары құрдымға кетті. Түгін тартсаң майы шығатын мыңдаған гектар миялы жерлеріміз экологиялық апат аймақтарына айналды. Осының бәрі – жерге аса немқұрайлы қараудың ащы мысалы. Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек (Назарбаев Н.Ә, 2017). Бұл ретте Рухани жаңғырудан барып туындайтын ұлттық мүдде. Ұлттық мүддені бажайлау үшін ұлттық сана керек. Ұлттық санадан ұлттық белсенділік туындамақ (Мырзахметұлы М, 2002), деген пікірде ұлттық дүниетаным құндылығы жатыр. Ұлттық рухымыздың берік болуына қызмет ету тәуелсіз мемлекетіміздің әрбір саналы азаматының борышы. Өйткені, ұлттық рухтың игілігі үшін қызмет ету ұлттық бірлікті, тұтастықты сақтап, еліміздің елдігіне, болашақ ұрпақтың кемелділігіне қызмет атқару болып саналмақ.

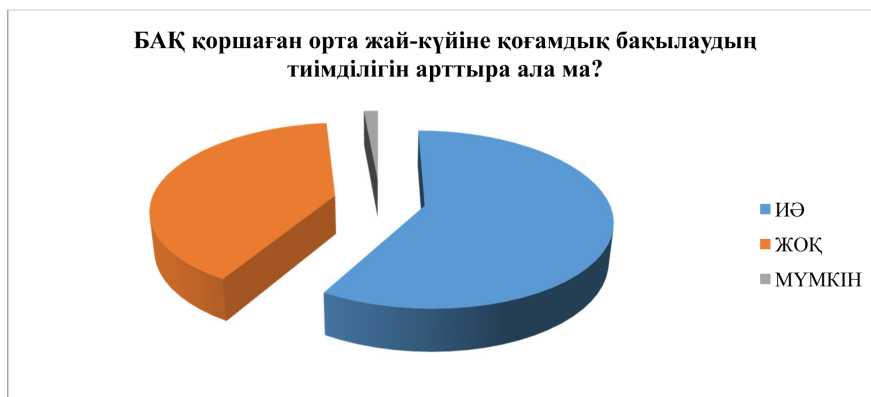
Осы тұрғыдан алғанда бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникация саласы жеке және қоғамдық пікірді қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады. Олардың мәні күн сайын өсе түсуде. Экологиялық сана мен экологиялық мәдениетті қалың бұқара арасында

қалыптастыру БАҚ алдында тұрған үлкен міндеттердің бірі деп түсінуіміз керек.

Қоғамда қоршаған ортаның тазалығы мен экологиялық ақпаратқа деген сұраныс аз. Оны сауалнама жүргізу барысында көз жеткіздік. Сауалнама Семей

қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің студенттерінен алынды:

- САУАЛНАМА
- Экологиялық ақпараттың қажеттілігі

Экологиялық жүйені реттеудің бір түрі – экологиялық журналистика. Экологиялық журналистика – бұл жаһандық және аймақтық маңызы бар экология мәселелерін кеңінен баяндайтын журналистика жанры, оның тақырыбы – адам ағзасына үнемі араласатын қоршаған ортамен байланысты ағымдағы оқиғалар, үрдістер мен проблемалар туралы ақпаратты жинау, талдау және тарату. Экологиялық журналистика ғылыми журналистика нысандарының біріне жатқызылуы мүмкін. Күнделікті өмірде адам қоршаған ортаның бұзылуы немесе қоршаған ортаны ластау мысалдарын сирек кездеседі немесе оны түсінбейді. Табиғи апат оған жеке әсер етпейінше, адам экологиялық проблемалар жоқ деп санайды, бұл біздің психологиямыз.

Экологиялық мәселелерді жеткіліксіз хабардар ету – бұл адамның әрекетсіздігінің негізгі себептерінің бірі. Экологиялық проблемаларға қатысты әкімшілік шешімдер жаһандық экологиялық дағдарысты еңсеру үшін жеткіліксіз болуы мүмкін, жүйелі тәсіл қажет, оған қоғамның әрбір мүшесінің үлесі маңызды. Сондықтан, қоршаған орта туралы журналистиканың рөлі орташа адамға оның тұратын жерінде, оның елінде және тұтастай алғанда жаһандық проблемалар туралы хабарлауы мүмкін. Бұл мәселелерді бұқаралық ақпарат құралдарында құзыретті қамту хабардарлықты арттырады, әрбір адамды өзінің қоршаған ортасы үшін, демек бүкіл планетаның игілігі үшін әрекет етуге ынталандырады.

Экологиялық сараптама жасалған материалдар қазақ баспасөзінде жеткіліксіз. Оның бірден-бір себебі; жазып отырған материалды журналист өзі жете түсінбейді. Оған көмек беретін сарапшыны дұрыс таңдамайды; жазылған материал жалаң суреттеуден, дереккөздер интернеттегі материалды аударып қайта көшіруден тұрғандықтан, ол материалға ешкім қызықпайды. Журналистің жазған материалы тарихи деректермен суреттеліп, білікті сарапшылардың тың ойларымен, әртүрлі пікірлерді салыстырмалы түрде қорытындылаудан тұрса, статистикалық деректер тек қосымша мәліметтер қатарын толықтырған болса, жазылған ой құнды болар еді.

Экология тақырыбында қалам тербейтін журналистердің тағы бір кемшілігі түсініксіз терминдерді көп қолданады. Терминдермен жазылған дүние бос кеңістік тәрізді көрінеді. Себебі ол сол терминдерді түсінетін ғалымдарға арнап жазып отырған болады. Ал, оның аудиториясы – халық. Жазылған дүние халыққа шынайы жету үшін ол термин сөздердің баламасын ғылымға қатысы жоқ адамдардан алып, мақаланы баршаға түсінікті етіп жазылғаны дұрыс.

Журналистер көп жағдайда экологиялық ақпаратқа қол жеткізуде мемлекеттік мекемелермен, халықаралық ұйымдармен тиімді байланыс орната алмай, дереккөздерді қайдан алуды білмегендіктен жалаң, жалпылама материалдар жазып жатады.

Экология тақырыбындағы ақпаратты төмендегі сайттардан табуға болады:

– Экологиялық бақылау комитетінің сайты – www.ecokomitet.kz. Сайттан мемлекеттік бақылау нәтижелерін, рұқсаттар мен лицензияларды алу үлгілерін, экологиялық жарияланымдар мен барлық Комитет бөлімшелерінің мекен-жайларын алуға болады.

– Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің ресми сайты – www.eco.gov.kz. Сайттан мемлекеттік саясат, статистикалық мәліметтерді, «Казгидромед» ұсынған мәліметтерді, қоршаған ортаны қорғау бойынша іске асырылған жобалар мен құқықтық негіздерді пайдалануға болады.

– «Экоинфоправо» сайты – www.ecoinfo.iacoos.kz. Бұл сайтта нормативтік құжаттар жинақталған. База жиі жаңартылып отырылады.

– ҚР табиғат ресурстарының мемлекеттік кадастрлары тізімі де бар – <http://193.225.78/>. Сайттан жануарлар әлемінің кадастрлық бөлімі туралы, орман фонды, ерекше қорғалатын аймақтар мен балық аулау шаруашылығы аймақтары жайында мәліметтер алуға болады.

– Ұлттық Орхус орталығының ресми сайты – www.aarhus.kz. Сайтта экологиялық жағдай туралы ақпараттар жинақталған. Қоршаған ортаны қорғау тақырыбында жазылған мақалалар, қоғамдық тыңдаулардың өткізілуі туралы хабарламалар, құқықтық негіздер мен экологиялық бірлестіктер сайттарына сілтемелер алуға болады.

Біздің уақытта экологиялық журналистерге қолдау бар. Орхус конвенциясының негізін қалаудың бірі болып табылады. Орхус конвенциясы – Біріккен Ұлттар Ұйымының Еуропалық экономикалық комиссиясының ақпаратқа қолжетімділігі, шешімдер қабылдаудағы жұртшылықтың қатысуы және экологиялық мәселелер бойынша әділ сотқа қол жеткізу туралы конвенциясы. Конвенцияның мақсаты адам денсаулығы мен әл-ауқатына, ақпаратқа қолжетімділікті, шешімдер қабылдауға жұртшылықтың қатысуы мен қоршаған ортаны қорғау мәселелерінде әділеттілікке қол жеткізу үшін қолайлы ортада адам құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету болып табылады. Конгрестің негізгі талаптары:

– қол жеткізу бостандығы (сұрау салу бойынша қажетті ақпаратты міндетті негізде ұсыну талап етілмейді);

– Интернет арқылы жұртшылыққа белсенді ақпарат беру, қоршаған орта жағдайы туралы есептерді жариялау;

– ақпарат беруден бас тартқанға дейін оған қоғамдық мүдделердің дәрежесін ескеру қажет;

– сұрау салынатын органдардың сұранысты қанағаттандыра алатын агенттіктеріне сілтеме жасайтын ақпарат болмаған кезде;

– адам денсаулығына және / немесе қоршаған ортаға тікелей қатер төнген жағдайда дереу жұртшылықты хабардар ету.

Орхус конвенциясын орындау үшін 2009 жылы Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрлігі «Қоршаған ортаны қорғаудың ақпараттық-талдау орталығы» РМК базасында Ұлттық Орхус орталығын құрды, ол келесі функцияларды атқарады:

– жеке және заңды тұлғалардың өтініші бойынша қол жетімді экологиялық ақпарат беру;

– бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланымдар, радио мен теледидардағы сөз сөйлеулер, жарнамалық кампаниялар, сондай-ақ жоспарланған және өткізілген қоғамдық тыңдауларға ақпараттық қолдау көрсету;

– Орхус орталығының веб-порталында экологиялық ақпарат орналастыру www.aarhus.kz.

Сондай-ақ, қазіргі уақытта экологияны зерттейтін журналистерге арналған түрлі бро-

шюралар шығарылады. «Қоршаған орта мен табиғи ресурстардың шекарасы жоқ, алайда, әрине, елдерде қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы ұлттық саясат бар, алайда аймақтық ынтымақтастық тиімді әрекет пен тұрақтылықтың басты факторы болып табылады, бұл Орталық Азияда, мүмкін, бұл басқа өңірлерде тиімді саясат сенімді ақпаратқа негізделген Бүгінгі күні Еуропалық Одақ Орталық Азиядағы азаматтар мен саясаткерлерге арналған ақпарат пен қоршаған орта мен табиғи ресурстар туралы ақпаратқа қолжетімділікті жақсартуға көмектеседі (Орталық Азиялық экологиялық журналистер желісі бюллетені, 2006), – деді Чесаре Де Монтис.

Қазақстанда мұндай тәжірибелердің бірін Еуразия ұлттық университетінің ғалымдары жариялады. Ұжымдық еңбек «Орта Азиядағы экологиялық дағдарыс: далада теңізге дейін, шөлден мұздықтарға дейін» деп аталады. Журналистика және саясаттану кафедрасының баспа және баспа бөлімінің меңгерушісі, доцент Айтмұханбет Есдәулетов және халықаралық қатынастар профессоры Ардақ Есдәулетова бұл еңбекте Қазақстан баспасөзінде су және басқа да экологиялық мәселелерді жазып қана қоймай, қалай сараптама, зерттеу жүргізуге болатыны жағдайында жазды. Монография АҚШ-та 2015 жылы Пулитцер сыйлығының лауреаты Эрик Фридманмен (Мичиган штатының Мемлекеттік университеті, Экологиялық журналистика орталығының директоры) және Томас Университетінің профессоры Марк Ньюздің редакциясымен жарияланды. Халықаралық топтамаға Қырғызстан, Тәжікстан, Сирия, Индонезия, АҚШ, Германия, Ұлыбритания, Италия, Франция жә-

не басқа елдерден танымал ғалымдардың басылымдары кіреді.

«Қазіргі кезде біз экология мәселелеріне жазатын журналистердің әлеуетін арттыруға үлкен қажеттілік бар (<https://infourok.ru/prezentaciya-na-kazahskom-yazike-na-temu-balash-ekologiyasi-klass-827488.html>), – дейді Қырғызстандағы Озон орталығының басшысы Марс Аманалиев. Демек, БАҚ-тағы экологиялық тақырып маңызды және күрделі. Адамның денсаулық жағдайы, әл-ауқаты қоршаған ортаның жай-күйімен тікелей байланысты. Сондықтан қоршаған ортаның жай-күйі туралы ақпарат халыққа жоғары деңгейде қажетті, себебі біздің негізгі мақсатымыздың бірі – өмір сүру. Адамзаттың қазіргі қызметі – өндіру және тұтыну – қоршаған ортаға теріс әсер етеді. Шынында да, көптеген қақтығыстар әртүрлі ұйымдардың қызметінің экологиялық аспектілері арқылы жасалады. Себебі, бұқаралық ақпарат құралдары бүгінгі күні азаматтардың көпшілігі үшін экологиялық ақпараттың негізгі көзі болып табылады. Сондай-ақ экологиялық журналистика экология проблемаларын шешудегі құралдардың бірі болып табылады деп айтуға болады. Бұл экология тақырыбын қамтитын журналистке белгілі бір жауапкершілік жүктейді. Журналист өзі айтқан мәселенің мәнін түсінетіні өте маңызды. Фактілерді өңдеудегі дәлме-дәлдік, материалдарды ұсынуға сенсационализмге деген үлкен ұмтылыс оқырманы шатастырып қана қоймай, сонымен қатар экологиялық мәселелерді шешуге жауапты лауазымды тұлғалардың пікірлері мен ой түйіндерінен ортақ шешімдер қабылдауға жол ашады.

Әдебиеттер

- Афанасьев В.Г. (2005) Социальная информация и управление обществом. –М.: Политиздат. – 164 с.
- Allan S and Ewart J (2015) Citizen science, citizen journalism. In: Hansen A and Cox R (eds) *The Routledge Handbook of Environment and Communication*. London; New York, NY: Routledge, pp. 186–196.
- Anhäuser M and Wormer H (2012) A question of quality: Criteria for the evaluation of science and medical reporting and testing their applicability. In: *Quality, honesty and beauty in science and technology communication. Proceedings of the 12 international public communication of science and technology conference (PCST)* (ed B Trench and M Bucchi), pp. 335–337.
- Берг Л.С. (1989) Арал теңізінің физикалық географиясы. Арал тағдыры. Ұжымдық жинақ. – Алматы: Қазақстан.
- Brown N. Ecology and world security // *World today*, 1992. Vol. 48,-P.51-54.
- Bødker H and Neverla I (2012) Environmental journalism. *Journalism Studies* 13(2): 152–156.
- Bourassa E, Amend W and Secko D (2013) A thematic review and synthesis of best practices in environment journalism. *Journal of Professional Communication*: 39-65.
- Галимов Э.М. (2001) Феномен жизни. Между равновесием и нелинейностью. Происхождение и принципы эволюции. – М.: Наука. – 183 с.
- Davydova A (2013) The state of environmental journalism in Germany and Russia. *Global Media Journal*.
- Иванова С.Ю. (2004) Патриотизм, национализм, глобализм: социокультурные, исторические и антропологические аспекты. Ставрополь: Изд-во СГУ. – 117с.

- Kavadias S and Sommer S (2009) The effects of problem structure and team diversity on brainstorming effectiveness. *Management Science* 55(12): 1899-1913.
- Қазақстан Республикасы «Семей ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы» Заңы, 1992 жылғы 18 желтоқсан.
- Мырзахметұлы М. (2002) Түркістан Тараз арасы.... – Астана: Білге. – 432 б.
- Мамедов Н.М. (1989) Проблемы экологии: некоторые актуальные аспекты. – М.: Прогресс. – 174 с.
- Манойло А. В. (2003) Государственная информационная политика в особых условиях. – М.: Политика. – 374 с.
- Моисеев Н. Н. (2000) Козволюция природы и общества. Пути ноосферогенеза // *Международный независимый эколого-политологический университет*. – М.: Изд-во МНЭПУ. – 244 с.
- Moynihan R, Bero L, Ross-Degnan D, Henry D, Lee K, et al. (2000) Coverage by the news media of the benefits and risks of medications. *New England Journal of Medicine* 342: 1645-1650.
- Миронов В. В. (1996) Наука и кризис культуры (или затянувшийся карнавал?) // *Вестник МГУ. Сер. 7. «Философия»*. – № 4, 5. – С. 24-32.
- Mooney C (2004) Blinded by science: How ‘balanced’ coverage lets the scientific fringe hijack reality. *Columbia Journalism Review* 43(4): 26–35.
- Назарбаев Н.Ә. (2017) «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы модернизациялау» атты кезекті Жолдауы, 31 қаңтар. <http://www.akorda.kz/>
- «Орталық Азиялық экологиялық журналистер желісі» бюллетені (2006).
<https://infourok.ru/prez-entaciya-na-kazahskom-yazike-na-temu-balash-ekologiyasi-klass-827488.html>
- Реймерс Н. Ф. (1994) Экология: Теории, законы, правила, принципы и гипотезы. М.: Россия молодая. – 233 с.
- Сүлейменов П.М. (2006) Әл-Фараби және қазақ халқының рухани мұрасы. – Алматы: Қазақ университеті. – 230 б.
- Sachsmann DB and Myer Valenti J (2015) Environmental reporters. In: Hansen A and Cox R (eds) *The Routledge Handbook of Environment and Communication*. London; New York, NY: Routledge, pp. 158–167.
- Schmidt A, Ivanova A and Schäfer MS (2013) Media attention for climate change around the world: A comparative analysis of newspaper coverage in 27 countries. *Global Environmental Change* 23: 1233–1248.
- Суровцев Л. К., Шалабин Г. В. (1995) Экономические вопросы реализации концепции устойчивого развития. // *Вестник Санкт-Петербургского университета*. – Вып.1. - С. 54-60.
- Хейзинга Й. (1991) *Номо Ludens*. В жизни завтрашнего дня. М.: Прогресс. – 267 с.
- Франк С. Л. (2006) *Реальность и человек*. М.: Республика. – 351 с.
- Weischenberg S, Malik M and Scholl A (2006) *Die Souffleure der Mediengesellschaft: Report über die Journalisten in Deutschland*. Konstanz: UVK.
- Wilson A, Bonevski B, Jones A and Henry D (2009) Media reporting of health interventions: Signs of improvement, but major problems persist. *PLoS ONE* 4(3): 831.

References

- Afanasyev V.G. (2005) *Sotsial'naya informatsiya i upravlenie obshchestvom [Social information and society management]* / V.G.Afanasyev M.: Politizdat. – 164 s.
- Allan S and Ewart J (2015) Citizen science, citizen journalism. In: Hansen A and Cox R (eds) *The Routledge Handbook of Environment and Communication*. London; New York, NY: Routledge, pp. 186–196.
- Anhäuser M and Wormer H (2012) A question of quality: Criteria for the evaluation of science and medical reporting and testing their applicability. In: *Quality, honesty and beauty in science and technology communication. Proceedings of the 12 international public communication of science and technology conference (PCST)* (ed B Trench and M Bucchi), pp. 335–337.
- Berg L.S. (1989) *Aral teñiziniñ fizikalıyq geografıasy. Aral taǵdyry [Physical geography of the Aral Sea. The fate of the Aral Sea]* / L.S. Berg. Ujymdyq jınaq. – Алматы: Qazaqstan.
- Brown N. *Ecology and world security* // *World today*, 1992. Vol. 48, -P.51-54.
- Bødker H and Neverla I (2012) Environmental journalism. *Journalism Studies* 13(2): 152–156.
- Bourassa E, Amend W and Secko D (2013) A thematic review and synthesis of best practices in environment journalism. *Journal of Professional Communication*: 39-65.
- Galimov E.M. (2001) Fenomen jizni. Mejdý rovnovesiem nelinemost'ıy. Proishojdenie i printsipy evolıysii. [The phenomenon of life. The equilibrium and nonexistence. Progression and the principle of evolution] / E.M. Galimov. – М.: Nauka. – 183 s.
- Davydova A. (2013) The state of environmental journalism in Germany and Russia. *Global Media Journal*.
- Ivanova S.Yu. (2004) Patriotizm, natsionalizm, globalizm: sotsiokul'turnye, istoricheskie antropologicheskie aspekty [Patriotism, nationalism, globalism: socio-cultural, historical and anthropological aspects] / S.Yu. Ivanova. Stavropol': Izd-vo SGU. – 117 s.
- Kavadias S and Sommer S (2009) The effects of problem structure and team diversity on brainstorming effectiveness. *Management Science* 55(12): 1899-1913.
- Qazaqstan Respıblıkası «Semey yadrolyq synaq polıgonyndaǵy yadrolyq synaqardıń saldarynan zardap shekken azamattardı áleymettik qorǵay túraly» Zańy (1992). [Law of the Republic of Kazakhstan “On social protection of citizens suffered from nuclear tests at Semipalatinsk nuclear test site”].
- Myrзахметұлы М. (2002) Түркістан Тараз арасы.... [Turkestan is the city of Taraz] / М. Myrзахметұлы.– Астана: Білге. – 432 с.
- Mamedov N.M. (1989) Problemy ekologii: nekotorye aktıyal'nye aspekty [Ecological Problems: Some Actual Aspects] / N.M. Mamedov. – М.: Progress. – 174 s.

- Manoilov A. V. (2003) Gosydarstvennaya informatsionnaya politika v osobyykh yslouviyakh [State-of-the-art information politics in particular cases] / A. V. Manoilov. M.: Politika. – 374 s.
- Moiseev N. N. (2000) Koevolutsiya prirody obshchestva. Puti noosferogeneza // Mejdynarodnyy nezavisimyy ekologo-politologicheskii yunivertitet [The coevolution of society and society. Pouti noospherogenesis // International non-existent ecological-political university] / N. N. Moiseev. – M.: Izd-vo MNEP'Y. – 244 s.
- Moynihan R, Bero L, Ross-Degnan D, Henry D, Lee K, et al. (2000) Coverage by the news media of the benefits and risks of medications. *New England Journal of Medicine* 342: 1645-1650.
- Mironov V. V. (1996) Nauka krizis kly'tyry (zatan'yvshusya karnaval?) [Research and Crisis Culture (Or Carnival Carnival?)] / V. B. Mironov. // *Vestnik MGU. Ser. 7. «Filosofiya»*. – 1996. - № 4, 5. – S. 24-32.
- Mooney C (2004) Blinded by science: How 'balanced' coverage lets the scientific fringe hijack reality. *Columbia Journalism Review* 43(4): 26–35.
- Nazarbaev N.Á. (2017) «Bolashaqqa kózqaras: qoǵamdyq sanany modernizatsıyalay» atty kezekti Joldaıy [Address of the President of the Republic of Kazakhstan “A look into the future: public consciousness modernization”] / N.Á.Nazarbaev. <http://www.akorda.kz/>
- «Ortalyq Azııalyq ekologııalyq jýrnalıster jelisi» bıylleteni (2006). [The Central Asian Network of Environmental Journalists] <https://infourok.ru/prez-entaciya-na-kazahskom-yazike-na-temu-balash-ekologiyasi-klass-827488.html>
- Reimers N. F. (1994) Ekologiya: Teoriı, zakony, pravıla, printsipy gıpozezy [Ecology: Theory, laws, rules, principles and hypotheses] / N. F. Reimers. M.: Rossiya molodaya. – 233 s.
- Suleimenov P.M. (2006) Áı-Farabı jáne qazaq halqynyń rýxanı murasy [Al-Farabi and spiritual heritage of the Kazakh people] / P. M.Suleimenov. – Almaty: Qazaq yuniverteti. – 230 s.
- Sachsmann DB and Myer Valenti J (2015) Environmental reporters. In: Hansen A and Cox R (eds) *The Routledge Handbook of Environment and Communication*. London; New York, NY: Routledge, pp. 158–167.
- Schmidt A, Ivanova A and Schäfer MS (2013) Media attention for climate change around the world: A comparative analysis of newspaper coverage in 27 countries. *Global Environmental Change* 23: 1233–1248.
- Surovtsev J.I. K., Shalabin G. V. (1995) Ekonomichesie voprosy realizatsii kontseptsii ystoichivogo razvitiya [Economic problems of realizing the concept of sustainable development] / J.I. Surovtsev K., G. V. Shalabin. // *Vestnik Sankt-Peterbýrgskogo yuniverteta*. -Vyp.1. – S. 54-60.
- Heizinga Y. (1991) V jizni zavtrashnego dnia [Homo Ludens] / Y. Heizinga. M.: Progress.-267 s.
- Frank S. L. (2006) Real'nost' i chelovek [Reality and Personage] / S. L. Frank M.: Respyblika. – 351 s.
- Weischenberg S, Malik M and Scholl A (2006) Die Souffleure der Mediengesellschaft: Report über die Journalisten in Deutschland. Konstanz: UVK.
- Wilson A, Bonevski B, Jones A and Henry D (2009) Media reporting of health interventions: Signs of improvement, but major problems persist. *PLoS ONE* 4(3): 831.